

الميزان: ابن حجر العسقلاني (م. ۸۵۲ق.)، بيروت، اعلمي، ۳۹۰ق؛ مجلة العرب (ماهنامه): رياض؛ معجم الادباء: ياقوت الحموي (م. ۶۲۶ق.)، بيروت، دار احياء التراث العربي؛ معجم البلدان: ياقوت الحموي (م. ۶۲۶ق.)، بيروت، دار صادر، ۱۹۹۵م؛ معجم ما الف عن المدينة المنورة: عبدالرزاق فراج الصاعدي، جده، المكتبة القصرية الذهبييه، ۱۴۱۷ق؛ ميزان الاعتدال في نقد الرجال: الذهبي (م. ۷۴۸ق.)، به كوشش البجاوي، بيروت، دار المعرفة، ۱۳۸۲ق؛ النجوم الزاهرة: ابن تغري بردي الاتابكي (م. ۸۷۴ق.)، مصر، المصرية العامه؛ نور القيس المختصر من المقتبس: محمد بن عمران مرزباني، به كوشش رودلف زنهايم و فرانس اشتاينر، فيسبادن، ۱۹۶۴م؛ الوافي بالوفيات: الصفدي (م. ۷۶۴ق.)، به كوشش الارنوؤوط و تركي مصطفى، بيروت، دار احياء التراث العربي، ۱۴۲۰ق؛ وفاء الوفاء: السمهودي (م. ۹۱۱ق.)، به كوشش محمد نظام الدين، دار الزمان، ۱۴۲۹ق؛ هدية العارفين: اسماعيل پاشا (م. ۱۳۳۹ق.)، بيروت، دار احياء التراث العربي.

علی احمدی میرآقا

اخبار مدینه ← مدینه، تاریخ نگاری

الاخبار المستطابه...: از کتب

فضایل مدینه، نوشته جلال الدین بن خیر الدین حنفی، از دانشوران سده دهم ق.

این اثر با عنوان *الأخبار المستطابه فی فضل مکان طابه* از کتاب‌های فضیلت است و افزون بر این، می‌توان آن را در رده منابع و

کتاب‌های مفاضله (برتری دادن یک شهر بر شهر دیگر) طبقه‌بندی کرد. مصادر و مآخذ این کتاب، آیات قرآن و روایات نبوی هستند. موضوع اثر، یادکرد فضیلت‌ها و ویژگی‌های حرم مدنی است. به مسجد قبا و دیگر مکان‌ها و مناطق مقدس مدینه نیز به سبب تأثیری که در برجسته‌سازی فضیلت‌های حرم مدنی دارند، توجه شده است.

کتاب در یک مقدمه و هشت فصل سامان یافته و چارچوبی منطقی دارد. پس از مقدمه، به ترتیب، نخست آیات و سپس روایت‌های مربوط به ارزش معنوی و فضیلت مدینه ارائه و سیر منطقی مباحث رعایت شده است.

از نویسنده کتاب آگاهی چندان در دست نیست. وی را از دانشوران و تاریخ‌نگاران حنفی روزگار عثمانی خوانده‌اند.^۱ برخی او را جلال الدین بن الیاس بن خیر الدین مدنی و از دانشوران سده دهم ق. دانسته‌اند.^۲

این کتاب در کتابشناسی‌های هم‌روزگار ما با عنوان *الریاض المستطابه فی فضل سکان طابه* نیز ثبت شده است.^۳ کلمه «طابه» در عنوان، به مدینه منوره اشاره دارد؛ زیرا از نام‌های شناخته شده مدینه، طابه و طیبیه به معنای پاکیزه است. عبارت «سکان طابه» به

۱. معجم ما الف عن المدینه، ص ۳۰.

۲. معجم ما الف عن المدینه، ص ۶۵.

۳. معجم ما الف عن المدینه، ص ۶۶.

را گرفته و برتری آن را بر مکه و دیگر شهرهای مقدس ثابت کرده است.

فصل هفتم به آداب و احکام نماز در مسجد قبا و فصل هشتم به فضیلت‌های بیت المقدس اختصاص یافته است. یادکرد فضیلت‌های بیت المقدس در این کتاب که به تصریح مؤلف در مقدمه، موضوع آن فضیلت‌های مدینه است، دلیلی منطقی ندارد. تنها توجیه آن است که در کتاب‌های مربوط به مساجد سه‌گانه که در سده‌های ۸ تا ۱۰ق. نوشته شده‌اند، معمولاً همراه یادکرد فضیلت‌های مسجد الحرام و مسجد النبی، به مسجد الاقصی و بیت المقدس به منزله قبله نخست مسلمانان توجه شده است. بر مبنای این سنت نوشتاری، مؤلف کتاب حاضر نپرداختن به بیت المقدس را نقصانی در تألیف خویش می‌دانسته است. این کتاب که تاکنون تصحیح و انتشار نیافته است، سه نسخه دارد: دو نسخه در کتابخانه الحرم المکی است و نسخه سوم در ۱۰۵۵ق. کتابت شده و نمونه عکسی آن در دار الملک عبدالعزیز نگهداری می‌شود.^۲

◀ منابع

صحیح مسلم بشرح النووی: النووی (م. ۷۶۶ق.)، بیروت، دار الکتب العربی، ۴۰۷ق؛ فتح الباری: ابن حجر العسقلانی

۲. المدینة المنورة فی مئة مخطوط، ص ۳۸-۳۹؛ نک: معجم ما الف عن المدینه، ص ۳۰.

مضمون پاره‌ای از روایات اشاره دارد^۱ که در فضیلت و منزلت مردم مدینه است.

مباحث و مطالب اصلی کتاب به اختصار از این قرارند: در مقدمه، نام کتاب و انگیزه نگارش آن بیان شده است. در فصل نخست، به شماری از آیات قرآنی استناد گشته و معنای این آیات به فضیلت و امتیازات مدینه تفسیر شده است. فصل دوم به تبیین جایگاه مسجد قبا* و بررسی اهمیت معنوی و سیاسی این نخستین مسجد تاریخ اسلام اختصاص یافته است. در فصل سوم، نویسنده شماری دیگری از آیات درباره مدینه را طرح و تفسیر کرده و سپس در تفسیر و تحلیل همین فضیلت‌ها در فصل چهارم به روایت‌های نبوی پرداخته است. شرح و تفسیر کوتاه روایت‌های پاداش زیارت و نماز در مساجد مدینه و مسجد قبا و بیت المقدس، موضوع فصل پنجم است.

مفاضله میان مکه و مدینه و وجوه برتری این دو شهر مقدس بر یکدیگر، در فصل ششم بررسی شده است. در بحث مفاضله، شماری از ادله طرفین به شکل جدلی مطرح شده و مبنای هر دیدگاه و احتجاج‌های طرفداران برتری این دو شهر مقدس، ارائه و مقایسه شده است. در کتاب حاضر که در پی بیان فضیلت‌های مدینه است، نویسنده جانب مدینه

۱. نک: صحیح مسلم، ج ۹، ص ۱۵۳-۱۵۶؛ فتح الباری، ج ۴، ص ۷۶.

(م. ۸۵۲ق.)، بیروت، دار المعرفه؛ المدینة المنورة فی مئة مخطوط: مصطفى عمار منلا، مرکز بحوث و دراسات المدینة؛ معجم ما الف عن المدینة المنورة: عبدالرزاق فراج الصاعدي، جده، المكتبة العصرية الذهبيہ، ۱۴۱۷ق.

علی احمدی میرآقا

اخبار مکه ابن اعرابی: از کتاب‌های گمشده تاریخ محلی مکه، نوشته احمد بن محمد بن الاعرابی بصری صوفی (م. ۳۴۱ق.)

احمد بن محمد بن زیاد بن بشر بن درهم، نام آور به ابن الاعرابی و مکتباً به ابوسعید از محدثان، صوفیان و شیخ الحرم بصره بوده که به مکه مهاجرت کرده و همان جا در گذشته است.^۱ تنها آگاهی ما از کتاب وی، تصریح مؤلف در معجم الشیوخ خویش به تألیف چنین کتابی است.^۲ تاریخ‌نگاران و کتاب‌شناسان پیش از سخاوی از این کتاب یاد نکرده و سخنی نیز در آثار آنان یافت نمی‌شود که حاکی از رؤیت آن باشد. گویا سخاوی به پشتوانه معجم الشیوخ نویسنده وجود چنین

اثری را مسلم پنداشته^۳ و سپس آثار کتاب‌شناختی مکه نیز به دنبال او از این کتاب یاد کرده‌اند.^۴ ذهبی (م. ۷۴۸ق.) در ردیف نگاشته‌های ابن الاعرابی تاریخ بصره را یاد کرده؛ اما از کتابی درباره مکه نام نبرده است.^۵

◀ منابع

الاعلان بالتوبیخ: شمس الدین السخاوی (م. ۹۰۲ق.)، به کوشش فرانس روزنتال، بیروت، دار الکتب العلمیه؛ التاريخ و المورخون: محمد الحبيب الهیله، مکه، مؤسسة الفرقان، ۱۹۹۴م؛ حلیة الاولیاء: ابونعیم الاصفهانی (م. ۴۳۰ق.)، بیروت، دار الکتب العربی، ۱۴۰۵ق؛ سیر اعلام النبلاء: الذهبی (م. ۷۴۸ق.)، به کوشش گروهی از محققان، بیروت، الرساله، ۱۴۱۳ق؛ طبقات الصوفیه: السلمی (م. ۴۱۲ق.)، به کوشش نورالدین شریبه، قاهره، مکتبة الخانجی، ۱۴۰۶ق؛ معجم ابن الاعرابی: احمد بن محمد بن الاعرابی (م. ۳۴۰ق.)؛ معجم ما الف عن مکه: عبدالعزیز سنیدی، ریاض، مکتبة الملک فهد، ۱۴۲۰ق؛ المنتظم: ابن الجوزی (م. ۵۹۷ق.)، محمد عبدالقادر و دیگران، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۵ق.

ابراهیم احمدیان

۳. الاعلان بالتوبیخ، ص ۱۶۶.

۴. برای نمونه: التاريخ و المورخون، ص ۲۶؛ معجم ما الف عن مکه، ص ۵۸.

۵. سیر اعلام النبلاء، ج ۱۵، ص ۴۰۷-۴۱۲.

۱. طبقات الصوفیه، ص ۴۲۷-۴۳۰؛ حلیة الاولیاء، ج ۱۰، ص ۳۷۵-

۴۷۶؛ المنتظم، ج ۱۴، ص ۸۸.

۲. معجم ابن الاعرابی، ج ۵، ص ۲۹۰.